

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

УДК 378.046:796.011.3

Мар'яна Турянська, аспірант

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена актуальній проблемі – взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки вчителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України кінця ХХ – початку ХХІ ст. Розглянуто законодавчі та нормативні документи, виконано аналіз використаних джерел, розкрито принципи, завдання, зміст, форми й методи організації і проведення спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах. Акцентовано увагу на плануванні спортивно-масових заходів з учнями загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: підготовка, теоретична, практична, учитель, фізичне виховання, спортивно-масова робота, завдання, зміст, форми, методи.

Літ. 14.

Марьяна Турянская, аспирант

Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ К СПОРТИВНО-МАССОВОЙ РАБОТЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ – НАЧАЛА ХХІ ВЕКА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена актуальной проблеме – взаимосвязи теоретической и практической подготовки учителей физического воспитания к организации и проведению спортивно-массовой работы в общеобразовательных школах Украины конца ХХ – начала ХХІ века. Рассмотрены законодательные и нормативные документы, выполнен анализ литературы, раскрыты принципы, задачи, содержание, формы и методы организации и проведения спортивно-массовой работы в общеобразовательных школах. Акцентировано внимание на планировании спортивно-массовых мероприятий с учащимися общеобразовательных школ.

Ключевые слова: подготовка, теоретическая, практическая, учитель, физическое воспитание, спортивно-массовая работа, задачи, содержание, формы, методы.

Maryana Turyanska, Postgraduate Student

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION TO THE MASS SPORTS WORK AT SCHOOLS SECOND IN THE HALF OF THE XX – XXI CENTURY AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

This article is devoted to the actual problem – the relationship of the theoretical and practical training of teachers of physical education to the organization and conducting the mass sports in schools of Ukraine in the late XX – early XXI century. The author considers the legislative and regulatory documents, the analysis of sources; reveals the principles, objectives, contents, the forms and methods of organizing and holding of the mass sports work at schools. The author draws an attention to the planning of sports events with students of secondary schools.

Keywords: a training, theoretical, practical, a teacher, the physical education, the sports and mass work, the tasks, a content, the forms, the methods.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні складні політичні, соціально-економічні й екологічні проблеми, які негативно впливають на здоров'я дітей і молоді, а відтак – на загальний і фізичний розвиток.

Навчальна, виховна та соціально-педагогічна функції учителя фізичного виховання в загальноосвітніх школах України, полягають також у виконанні оздоровчої, дозвільної, реабілітаційної

діяльності та організації і проведенні спортивно-масової роботи з учнями. Особливої актуальності набуває питання підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання, які здатні компетентно розв'язувати завдання спортивно-масової роботи з дітьми та молоддю в загальноосвітніх школах України. Така робота має бути якісною і ефективною, оскільки від неї залежить реалізація здоров'язберезувальної функції навчання.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Однак і тут є проблеми. Спорт, як зазначають науковці, стає елітарним видом дозвілля, оскільки він комерціалізується і тим самим витісняє масову фізкультуру. Як недолік, потрібно зазначити, що у школах України відсутня належна матеріально-спортивна база, а на змагання школярі їздять за власні кошти тощо.

Як зазначають науковці, в 90-х роках ХХ століття спорт викликав значне зменшення інтересу з боку органів влади та освіти до організації змісту їхньої підготовки. Початок ХХІ ст. не набагато змінив ситуацію в кращу сторону, однак дав поштовх до пошуків нового змісту, удосконалення форм і методів підготовки учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах та до удосконалення навчально-виховного процесу на факультетах фізичного виховання вищих навчальних закладів України.

Інтегрування України у загальноєвропейський простір, розвиток демократичної держави і трансформація усіх сфер життя потребують значних змін у національній системі освіти, підвищення її якості, оновлення змісту, удосконалення форм і методів навчання. Важливою ознакою цих змін стає підготовка вчителів фізичного виховання до шкільної спортивно-масової роботи. Розв'язання стратегічних завдань її реформування передбачає оптимальне поєднання теоретичних й практичних здобутків та сучасних досягнень педагогічної науки.

Отже, важливість об'єктивного осмислення досвіду підготовки вчителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах, потреба в реформуванні змісту, форм і методів їхньої підготовки та недостатня наукова розробленість проблеми зумовили своєчасність і актуальність обраної теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потрібно зазначити, що в цій галузі є напрацювання науковців загального характеру: В.М. Андрущенко, М.Б. Євтуха, І.А. Зязюна, В.Ю. Ковальчука, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, І.М. Щербак та ін.

Заслужують на увагу праці В.К. Бальсевича, О.Й. Ємця, М.Д. Зубалій, М.О. Носка, О.К. Пронікова, Б.М. Шияна, А.В. Цьося, які присвячені актуальним питанням, що пов'язані з фізичним вихованням і спортом дітей і молоді.

Дотичні до предмету нашого дослідження є такі роботи, як М.Д. Зубалій, С.Г. Закопайло. Складові здорового способу життя; А.П. Конюха "Професійна підготовка майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих

навчальних закладах". В.М. Сергієнко і Т.І. Полтавцевої "Технології організації спортивно-масової фізкультурно-оздоровчої роботи"; Л.Я. Іващенко, П.Ф. Савицького, В.В. Левицького "Організація і методика масової фізичної культури" тощо.

Однак потрібно зазначити, що недостатньо розробленою проблемою залишається підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Мета статті. Теоретичне і практичне обґрунтування питання про підготовку майбутніх учителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи з дітьми та молоддю загальноосвітніх шкіл України в період з II половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. як реалізація здоров'язберігаючої функції навчання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до нового Закону України "Про вищу освіту" 2014 р. існує мережа педагогічних ВНЗ, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури за освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр і магістр [5].

Змістовно-процесуальний аналіз теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України дав можливість розкрити цю проблему багатогранно [1; 6; 7; 8; 10; 12; 14].

Теоретична підготовка майбутніх учителів фізичного виховання здійснюється протягом усього періоду навчання зі студентами освітнього рівня "Бакалавр" під час читання лекцій з дисциплін "Фізичне виховання" та "Фізична культура з методикою викладання". Спочатку студенти опрацьовують законодавчі та нормативні документи про фізкультуру та спорт, як-от: Закон України "Про вищу освіту", Закон України "Про фізичну культуру і спорт", "Державний стандарт базової і повної освіти", із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ. – № 776 (776-2010-п); "Державний стандарт вищої освіти", постанови та накази про розвиток фізичної культури та фізичного виховання в школах і ВНЗ України [3; 4; 5; 6].

Протягом навчання студенти оволодівають змістом і методикою викладання основ фізичного виховання школярів, спортивно-масової роботи, технологією головних і спеціальних вправ, готують і розробляють спортивні заходи, набувають орієнтації в знаннях, уміннях і навичках, які їм потрібні для самостійної організаторської, педагогічної, комунікативної, прогностичної, спортивно-виховної роботи з відповідного виду спорту.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Аналіз законодавчих, нормативних і літературних джерел показав, що проблема підготовки вчителів фізичного виховання багатогранна. Вона включає підготовку до проведення уроків фізкультури та спортивно-масових заходів в українських школах.

Ознайомлюючись із законами, нормативними матеріалами, літературою про фізкультуру, фізичне виховання і спорт, майбутні вчителі дізнаються, що означають такі терміни і поняття, як “вид спорту”, “спорт”, “спорт у школі”, “фізична культура”, “фізичне виховання”, “здоров’я”, “спортивно-масова робота”. Домінуючим поняттям цього дослідження є спортивно-масова робота. Схарактеризуємо їх детальніше.

Вид спорту – різновид змагальної діяльності у спорті, що здійснюється з дотриманням визначених правил [6, стаття 1].

Спорт – діяльність суб’єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовці шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них [6, стаття 61]. Або інше визначення, взяте з педагогічного словника:

Спорт – це певна сукупність фізичних вправ та ігор, які мають на меті розвиток і зміцнення організму. Спорт становить людську діяльність, яка склалася історично, базується на змаганнях, продукує переможців та спортивні досягнення. Це складова частина системи фізичного виховання дітей шкільного віку, спрямована на всебічний, гармонійний розвиток і зміцнення здоров’я.

Спорт у школі – його завдання органічно пов’язані з завданнями фізичного виховання. Мета спорту в школі – поряд із зміцненням здоров’я та загальним фізичним розвитком дітей досягнення високих результатів і перемог у спортивних змаганнях [2, 317].

Автори книжки про спортивно-масову роботу розглядають спорт як рівень вищих досягнень і спорт для всіх. “Спорт для всіх – це заняття окремими видами спорту, переважно масовими або різноманітними фізичними вправами на основі багатоборства і розрядної класифікації із метою активного відпочинку, усунення нервового емоційного напруження, зміцнення здоров’я, підвищення працездатності і досягнення фізичної досконалості” [12, 21]. І далі: “Спорт вищих досягнень передбачає організацію систематичних занять, тренувань, змагань, під час яких ставиться завдання досягнення максимально можливих спортивних результатів, які перевищують уже досягнуті раніше у певному виді спорту” [12, 22].

Для занять спортом у школі учні діляться на вікові групи, перед кожною із них ставляться навчально-виховні завдання. У нормативних документах зазначається, що заняття спортом організуються в школах на основі широкої самодіяльності учнів [3]. З цього приводу В.О. Сухомлинський зазначав: “Спорт є засобом виховання, тоді він улюблене заняття кожного” [13].

Фізична культура – частина культури суспільства, що включає систему фізичного виховання та сукупність спеціальних наукових знань і матеріальних засобів, необхідних для розвитку фізичних здібностей людини, зміцнення її здоров’я. Вона органічно включає в себе громадську, особисту гігієну, гігієну праці й побуту, широко використовує сили природи, виховує правильний режим праці й відпочинку.

Фізичне виховання – складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров’я і загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та умінь. здійснюється в єдності з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням [2, 345].

Обов’язкові заняття фізичними вправами за державними програмами проводяться в загальноосвітніх школах, у всіх типах спеціальних навчальних закладів [3]. *Масовий спорт (спорт для всіх)* – діяльність суб’єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров’я [6, 61].

Спортивно-масова робота здійснюється через масову кількість осіб і доступна кожному, хто бажає нею займатися. Вона включає низку масових заходів і спрямована на рухову активність. Її мета полягає у тому, щоб сприяти поліпшенню фізичної підготовки, виявленню хороших і сильних спортсменів та дотримання здоров’язберігаючої функції навчання (дотримання здорового способу життя) [2; 6].

Спортивно-масова робота передбачає низку фізкультурних заходів і відповідає таким принципам: - виховання інтересу; - доступність; - масовість; - активність; - цілеспрямованість, вибірковість (для видів спорту).

До спортивно-масової роботи належать спортивні ігри, конкурси, вікторини, свята. Свята несуть у собі навчальний і виховний потенціал і поділяються на показові та розважальні. Вони спрямовані для пропаганди масового спорту серед школярів різного віку.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Система підготовки вчителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах України спрямована на теоретичне осмислення професійної діяльності (предметів навчального плану, а в практичному аспекті – на учителя – організатора спортивно-масової роботи з дітьми.

Студентів вищих навчальних закладів знайомимо з проблемою масовості у спорті в школах. Це актуальна проблема як ХХ ст., так і ХХІ ст.

На основі опрацьованої літератури ми визначили чинники, які впливають на масовий характер спортивних заходів, дотримання яких приведе до покращання ситуації. Це такі, як:

- відсутність спеціальних програм та методичних рекомендацій для підготовки фахівців зі спортивно-масової роботи;

- не дотримання реалізації здоров'язберігаючої функції навчання;

- відсутність у школах України матеріально-спортивної бази, здатної забезпечити належні умови для спортивних занять дітям і молоді; – плінність педагогічних кадрів, які можуть без додаткової підготовки працювати за новими педагогічними технологіями спортивно-масової роботи;

- не розробленість діагностики як для студентів, так і для учнів.

На практичних заняттях з фізичного виховання та з його методики викладання студенти розв'язують комплекс завдань для формування в них педагогічних та методичних умінь. Серед методичних умінь ми виділяємо такі, як уміння планувати, прогнозувати, складати конспекти спортивно-масових заходів, проводити такі заходи та уміння оцінювати їх відповідно до отриманих результатів.

Крім цього, студенти, коли проходять педагогічну практику в загальноосвітніх школах, підготовляють спортивний інвентар, обладнання, спортивні майданчики, розчищають доріжки для проведення спортивно-масових заходів і змагань. Залежно від виду спорту і пір року їм потрібно виконувати різноманітні завдання зі спортивно-масової роботи, щоб досягти певного результату у відповідному виді спорту, складати спортивні тести.

Ми розробили шляхи удосконалення спортивно-масової роботи в загальноосвітній школі. До них належать:

- оновлення або удосконалення змісту такої роботи;

- добір інноваційних форм і методів спортивної роботи з учнями різновікових груп;

- покращання спортивної матеріальної бази.

Зі студентами 3 – 4 курсів, які вивчають методику викладання спортивних дисциплін, ми склали програму і спланували спортивно-масові заходи, які спрямовані на формування в учнів загальноосвітньої школи не тільки загально педагогічних, а й спеціальних умінь і навичок. Серед загально педагогічних ми виділяємо: гуманістичні, організаційні, пізнавальні, перцептивні, прогностичні, конструктивні, комунікативні, інформаційні, компетентнісні. До спеціальних умінь належать: рухливість, енергійність, витривалість, кмітливість, спритність, швидкість тощо. У програмі передбачено гуманістичні цінності, забезпечення розвитку та саморозвитку особистості, інформативний її характер.

Нами складено програму спортивно-масових заходів для учнів загальноосвітніх шкіл.

4 клас. Українські народні та рухливі ігри. Шкіряний м'яч. Шашки.

5 клас. Козацькі забави. “Тато, мама і я – здорова наша сім'я”.

6 клас. Настільний теніс. “Тато, мама і я – спортивна сім'я”.

7 клас. Бадмінтон. Спортивний КВК. “Здоров'я кожного – здорова нація”.

8 клас. Волейбол. Баскетбол. Осінній марафон.

9 клас. “Нумо, дівчата!”; “Нумо, хлопці”.

Козацькі забави.

10 – 11 класи. Шахматний турнір. Козацькі розваги. Спартакіада. Ігри з військової підготовки учнів.

Цю програму ми запропонували в загальноосвітній школі Львівського регіону.

Як бачимо, підготовка студентів до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України на фізкультурних факультетах вищих навчальних закладів передбачає оновлення навчальних планів і програм на основі переходу до двоступеневої підготовки майбутніх учителів; створення в кожному навчальному закладі власної системи теоретико-практичної (методичної) підготовки; відкриття базових шкіл або базових класів, створення гнучких варіативних освітніх програм.

Теоретичний рівень такої підготовки передбачає обґрунтування концептуальних засад діяльності педагогічних ВНЗ та їх адаптацію до ринкових умов, науковий відбір змісту професійно-методичної підготовки учителів фізичного виховання та прогнозування подальших змін як у педагогічних ВНЗ, так і загальноосвітній школі. Практичний рівень сприяє формуванню професійно-методичних здібностей для майбутніх учителів фізичного виховання, – оновлення комплексу навчально-методичного забезпечення

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

з урахуванням вітчизняного досвіду; - урахування вимог загальноосвітніх шкіл до проведення спортивно-масової роботи з дітьми; - організація і проведення курсів підвищення кваліфікації; - моніторинг професійної діяльності випускників педагогічних ВНЗ України.

Серед організаційних форм спортивно-масової роботи ми виділяємо спортивно-масовий захід, гру, конкурс, змагання. Тільки увзаємозв'язку всіх форм занять спортом можна отримати позитивний і стійкий педагогічний ефект. Все це зумовлює потребу у вдосконаленні підготовки вчителя початкової школи до організації спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах.

Під час спортивно-масових заходів ми застосовували групову, колективну, індивідуальну форми навчання.

Добір методів для організації спортивно-масових заходів передбачав такі з них: метод зразка, показу, прикладу, метод активних дій та повторення дій, імітації, тренувальні, змагальні, ігрові, ситуативні методи тощо.

Шкільна спортивно-масова робота в українських школах зазначеного періоду, з одного боку, формується з урахуванням досвіду минулого в контексті розвитку педагогічних ідей, а з іншого – у постійній боротьбі педагогів за українську національну школу та освіту.

Конструктивно-критичне вивчення педагогічних ідей, методичних здобутків та організаційних підходів у спортивно-масовій роботі в українських школах може слугувати науково-методичним підґрунтям сучасних освітніх реформ.

Висновки. У дослідженні виконано пошук шляхів удосконалення системи та змісту теоретичної та практичної підготовки учителів фізичного виховання до здійснення спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах України у контексті модернізації системи освіти та реалізації здоров'язберігаючої функції. На основі системно-змістовного та структурно-порівняльного аналізу встановлено, що за часів незалежності України цей процес набуває питомої ваги та своєрідних особливостей у кожному конкретному педагогічному університеті. Розв'язання цієї проблеми здійснюється через шляхи удосконалення у визначенні змісту, структури, форм і методів спортивно-масової роботи.

У подальших дослідженнях українським необхідним є розширення й поглиблення ґрунтовних досліджень проблем професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання зі спортивно-масової роботи не тільки в школі, а й серед населення.

Перспективними напрямками творчого використання здобутків педагогічних ВНЗ є: - удосконалення навчальних програм і планів на основі переходу до двоступеневої підготовки учителів фізкультури; - створення в кожному педагогічному ВНЗ власної системи теоретико-практичної й методичної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання; - відкриття на базі педагогічних ВНЗ базових шкіл або класів; - організація і проведення педагогічної практики в загальноосвітніх школах; - використання традицій проведення рухливих та народних ігор з метою фізичного розвитку дітей та реалізації здоров'язберігаючої функції навчання.

1. Бальсевич В.К. *Онтокінезиологія человека/ В.К. Бальсевич. – М.: Теория и практика физической культуры, 2000. – 275 с. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2002. – 248 с.*

2. Гончаренко С. *Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.*

3. *Державний стандарт базової і повної освіти, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ. – №776 (776-2010-п). – 27.08. – 2010 – 24 с.*

4. *Державний стандарт вищої освіти/ Вікіпедія: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_стандарт_вищої_освіти*

5. *Закон України “Про вищу освіту”// Освіта України. – 2014. – липень.*

6. *Закон України “Про фізичну культуру і спорт” /Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 14. – ст. 80.*

7. Єфіменко П.Б. *Педагогічні умови забезпечення різномірної професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04./ П.Б. Єфіменко. – Харків, 2002. – 250 с.*

8. Івасюта Ю.М. *Про концепцію перебудови системи фізичного виховання/Ю.М. Івасюта, В.С. Язловецький // Світогляд. – 1996. – Вип. 2. – С. 5 – 8.*

9. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 22 – 24, 2011. – 198 с.*

10. Куц О.С. *Фізкультурно-оздоровча робота з учнівською молоддю. – Ч. I. / О.С. Куц. – Київ-Вінниця: Контимент – ПРИМ, 1995. – 124 с.*

11. *Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 27 квітня 2002 р., № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квітня – 1 травня (№ 26). – С. 2 – 16.*

12. *Організація та методика спортивно-масової роботи: навч. посібник / уклад.: Цибульська В.В., Безверхня Г.В. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – 220 с.*

13. *Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 3. – К.: “Радянська школа”, 1997. – 670 с.*

14. *Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2 / Б.М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2002. – 248 с.*

Стаття надійшла до редакції 10.01.2017